

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

Altınözü İlçesinde Yaşayan İki Dilli Konuşurların Ağız Özellikleri 1 (Ünsüzler)*

Speakers Living in Altınözü District Dialect Features 1 (Consonants)

DOI: 10.5281/zenodo.8209774

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi / 14.06.2023
ArticleArrivalDate

Makale Kabul Tarihi / 26.07.2023
ArticleAcceptedDate

Makale Yayın Tarihi / 31.07.2023
ArticlePublicationDate

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Hüseyin TUTAR
Milli Eğitim Bakanlığı
tataroglan_hotmail.com

ORCID ID
0000-2011-1608

Öz

Bu araştırma, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Hatay ilinin Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızda ünsüzlerin özelliklerini tespit etmek ve incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda Altınözü İlçesi iki dilli konuşurların ağızından derlenen metinlerden yola çıkılarak yörede kullanılan ünsüzlerin özellikleri üzerine bir inceleme ve değerlendirme yapılmıştır. Altınözü ilçesinde yaşayan Sünni, Alevi ve Hristiyan Arapların yerleştiği bu bölgelerde Arapça konuşulmaktadır. İlçede yaşayan iki dilli konuşurlar tarafından günlük yaşamda daha çok Arapça tercih edilmektedir. Kamusal alanda ve yabancı kişilerle ilişkilerde Türkçe konuşulmaktadır. Altınözü'nde ikamet eden ana dili Arapça olan iki dilli konuşurlarda kod değişimi örnekleri tespit edilmiştir. Derlenen metinlerde de görüleceği üzere Türkçe konuşurken arada kelimenin Arapça karşılığını da kullanmaktadırlar. Anadolu ağızlarının incelendiği çalışmalar, ilk olarak yabancı bilim adamlarınca 19. yüzyılın sonlarında makale seviyesinde başlayan çalışmalardır. Anadolu ağızları konusunu 20. yüzyılın başlarında doğrudan ilk defa Türk bilim adamları tarafından ele almıştır

Araştırma bulgularında Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızda, Oğuz Türkçesinin tarihsel gelişim sürecinde olduğu gibi ve bugün birçok Anadolu ağızında da tespit edilen, ses değişimleri tespit edilmiştir. Ölçünlü dille aynı kullanıma sahip yönleri ile ölçünlü dile göre farklılık gösteren yönleri de çalışmada tespit edilmiştir. Türkçeyi sonradan öğrenen iki dilli konuşurlar Hatay'ın diğer bölgelerine nazaran standart dili daha düzgün kullanmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Altınözü Ağızı, İki Dillilik, Ünsüzler

Abstract

This research was carried out to determine and examine the properties of consonants in the dialects of bilingual speakers living in Altınözü district of Hatay province, which has hosted many civilizations. For this purpose, an examination and evaluation was made on the characteristics of the consonants used in the region, based on the texts compiled from the mouths of bilingual speakers of Altınözü District. Arabic is spoken in these regions where Sunni, Alevi and Christian Arabs living in Altınözü district have settled. Bilingual speakers living in the district prefer Arabic more in daily life. Turkish is spoken in public and in relations with foreigners. Examples of code changes have been identified in bilingual speakers residing in Altınözü, whose mother tongue is Arabic. As can be seen in the compiled texts, they also use the Arabic equivalent of the word while speaking Turkish. Studies examining Anatolian dialects are studies that were first started by foreign scientists at the end of the 19th century at the article level. The subject of Anatolian dialects was handled directly by Turkish scientists for the first time in the early 20th century.

In the research findings, sound changes were detected in the dialects of bilingual speakers living in Altınözü district, as in the historical development of Oghuz Turkish, and in many Anatolian dialects today. The aspects that have the same usage with the standard language and the aspects that differ according to the standard language were also determined in the research. Bilingual speakers, who learn Turkish later, use the standard language more properly compared to other regions of Hatay.

Keywords: *Altınözü Dialect, Bilingualism, Consonants*

* Bu çalışma *Hatay Altınözü İki Dilli Konuşurların Ağız Özellikleri* adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

GİRİŞ

Altınözü ilçesi tarih boyunca farklı din ve dillerin dolayısıyla farklı kültürlerin ortak yaşam alanı olmuştur. Bölgede yaşayan Sünni, Nusayri ve Hıristiyan Arap asıllı vatandaşlar, Türkçenin yanı sıra etkin bir şekilde Arapçayı da kullanmaktadır. Arapça ve Türkçe birbiri ile etkileşim hâlinindedir. Bugüne kadar Altınözü ilçesinde dil bilim alanında bir akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışma da bir yüksek lisans tezi olan ‘‘Hatay Altınözü Bölgesinde Konuşulan Arapça Diyalektiği: Atasözleri, Deyimleri ve Bunların Fasih Arapçayla Karşılaştırılması’’ adlı çalışmadır. Prof. Dr. Jale Öztürk’ün Hatay Ağzı adlı çalışmasında Altınözü ilçesi de yer almaktadır. Bu akademik çalışmada Altınözü ilçesinde yaşayan Türk kökenli vatandaşlarla görüşülmüş olup onların ağız özellikleri ile ilgili çalışma yapılmıştır. Alim Koray Cengiz ‘‘Dil Kültür İlişkisi Açısından Hatay’da İki Dillilik’’ adlı yüksek lisans tezinde de Altınözü’nde yaşayan iki dilli konuşurlardan söz etmektedir. Ayrıca Prof. Dr. Jale Öztürk’ün ‘‘Hatay İli Samandağ İlçesinde İki Dilli Konuşurların Ağız Özellikleri’’ adlı makalesi Hatay ilinde yapılan iki dillilik alanında önemli çalışmalardan biridir(Öztürk,2014: 264).

Bu çalışmada Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızında ünsüzlerle ilgili alanda yapılan ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışmada sahadan derleme yapılmış ve bu derlemeler yazıya aktarılmıştır. Literatür çalışmasının yanı sıra alanda yapılan çalışmalarla iki dilli konuşurların ağız özellikleri, dil bilimsel olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Ağızlar, yerel konuşma biçimleri, yaygın olarak standart dilin değişime uğramış, kaba varyasyonları şeklinde düşünülür. Ancak bu genel kanının aksine dilbilimsel olarak ağızlar, bir dilin veya lehçesinin hâkim olduğu bölge içerisinde yer alan, belli topluluklarca konuşulup nesiller arasında aktarılan ve çeşitli yönleriyle standart dilden farklılaşan ancak buna karşın anlaşma güçlükleri ortaya çıkarmayan kendine has biçimler olarak tanımlana gelmiştir.(Gemalmaz, 1989; Korkmaz, 1992; Ergin,1998; Aksan, 2007). Standart dilin aksine ağızlar, kendi doğal süreçlerinde gelişir. Kendi doğal sürecinde gelişen saf dil geçmişten gelen bazı özelliklerini de beraberinde getirmektedir. Bu ağızların bir dilin geçmişi ve bugünkü durumu inceleyen bir bilim dalı haline gelmesini sağlamıştır. Zeynep Korkmaz, A. Maksimov’un Hüdavendigar ve Karamanlı ağızları üzerine yazdığı Opıt Izsledovanija Tjurskichı Dialektov v Chudavendgare i Karamanii (St. - Petersburg 1867) adlı denemesini Anadolu ağızları üzerindeki çalışmaların başlangıcı olarak kabul eder (1976:143). Ağız çalışmaları 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren yerli araştırmacılar tarafından ele alınmış, geliştirilmiş, derleme ve araştırma niteliğinde birçok eser ortaya konmuştur.

İki dillilik kavramı için tek bir tanım kullanmak oldukça zordur. Türkçe Sözlükte iki dillilik, iki ayrı dile sahip olma veya iki ayrı dili okuyup yazma gücünde ve becerisinde olma şeklinde karşılık bulmuştur(Türkçe Sözlük, 2011). İki dillilik yaş, edinim biçimi, edinim koşulları, ana dile maruz kalıp kalmama durumu, her iki dildeki yetkinlik düzeyi gibi pek çok değişkene bağlı olarak tanımlanabilmektedir. ‘‘İki dillilik’’ ve ‘‘çok dillilik’’ terimleri, yaygın olarak birden fazla dil kullanma

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

becerisi kazanmış bireyleri belirtmek için kullanılmakla birlikte, iki dillilik ve çok dillilik oldukça karmaşık sosyal, psikolojik ve dilbilimsel olgulardır(Bölükbaşı Kaya, Hançer ve Golynskala; 2019: 98).

Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Hatay zengin bir araştırma alanıdır. Altınözü ilçesi Hatay iline bağlı bir ilçe olup farklı din, mezhep ve milletten insana ev sahipliği yapmaktadır. İlçede Türkler, Hıristiyan Araplar, Nusayri Araplar, Sünni Araplar ve Kürtler yaşamaktadır. Bu etnik ve dini farklılık birçok kültürel zenginliği beraberinde getirmiştir. Bölgede günlük yaşamda Türkçe ve Arapça etkin olarak kullanılmaktadır. İlçede yaşayan Arap kökenli Hıristiyan, Sünni ve Nusayri insanlar günlük yaşamlarında halen etkin olarak Arapçayı kullanmaktadır. İki dilli olan bu bireylerin birçoğu resmi dil Türkçeyi sonradan öğrenmişlerdir.

Bu çalışmada, Arapça ve Türkçe bilen iki dilli bireylerin günlük hayattaki ihtiyaçlar doğrultusunda Türkçeyi kullanım özelliklerine göre ağız özelliklerini tespit etmeye çalışılacaktır.

Altınözü ilçesinde yaşayan ve doğuştan itibaren ana dili olarak Arapçayı ve daha sonra da iletişim, ticari, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlara bağlı olarak Türkçeyi öğrenmek durumunda kalan iki dilli bireyler bulunmaktadır. Bu çalışma, ilçede yaşayan iki dilli konuşurların ağız özelliklerini, bunların nedenlerini, ortaya çıkışını ve sonuçlarını kapsamına almaktadır.

Altınözü ilçesinde günlük yaşamda Arapça ve Türkçe etkin bir şekilde kullanılmaktadır. İlçede ve Hatay ilinde yaşayan iki dilli konuşurların ağız özellikleri konusunda alanda daha önce yeterince çalışma gerçekleştirilmemiştir. Alanda tez çalışmasına başlamadan önce konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynakları içeren geniş bir literatür çalışması yapılmıştır. Örneklemelerin ve alan araştırması yapılacak bölgelerin belirlenmesinde Altınözü ilçesinde yaşayan Hıristiyan Arap, Nusayri Arap ve Sünni Arapların yaşadığı alanlar seçilmiştir kişiler, Arapça ve Türkçe bilen, Türkçeyi sonradan öğrenen iki dilli bireylerden oluşmaktadır. Kaynak kişilerle Covid-19 önlemleri kapsamında, tedbirlere uyularak yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Altınözü, idari birim olarak Hatay iline bağlı olup 48 mahalleden oluşmaktadır. İlçe adını Osmanlı Devleti zamanında almış olup o zaman Fatikli Mahallesinde düzenlenen tapu sicillerinde Altınözü adının geçtiği tespit edilmiştir. İlçe Hz. Ömer devrinde 638 yılında Araplar tarafından fethedilmiştir. Araplar tarafından ele geçirilmesinden sonra ‘‘kale tipi şato’’ anlamına gelen ‘‘Kasır’’ olarak bir süre devam etmiş ve zamanla bu isim bozularak, halk arasında Kuseyr diye anılmaya başlamıştır. Altınözü daha sonra Haçlılar tarafından işgale uğramış ve bu işgal 150 yıl boyunca devam etmiştir.

Memluk Sultanı Baybars Kuseyr bölgesini ele geçirerek bu bölgede 1517 yılına kadar hüküm sürmüştür.

Dönemin Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim Han Mısır seferi (1517) sırasında eski adıyla Kuseyr bölgesini Osmanlı topraklarına katmış, bölgede altın madenleri olduğu için de şehre Altınözü adını vermiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

II. Abdülhamit'in toprak reformu sırasında Altınözü kazası o dönem Osmanlı hâkimiyetinde olan ve günümüzde Suriye topraklarında kalan Halep Vilayetine bağlanmıştır. Mondros ateşkes antlaşmasından sonra Altınözü halkı, Ankara anlaşmasına kadar Fransızlar karşı üstün bir direniş göstermiş, bu direniş karşısında Fransızlar 3 yıl süreyle Altınözü'ne girememiştir fakat yapılan antlaşmanın akabinde Fransızlar, Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katılmasına kadar (23 Temmuz 1939) işgale direnen halkla mücadele etmiştir. Hatay'ın anavatan topraklarına dahil olmasıyla birlikte bu durum sona ermiştir. Hatay vilayeti oluşturulduktan sonra Altınözü de ilçe olarak 1945 yılında Hatay iline bağlanmış ve 8 ilçeden biri olmuştur.

İlçede bulunan en önemli tarihi eserler arasında günümüze kadar ulaşmış Kürşat Kalesi diye bilinen Koz Kalesi, bulunduğu yerleşim yerinden dolayı Koz Kalesi adını almıştır. Bulduğu bölgeye nazaran yüksek bir kayalık üzerindeki kale, kalın ve güçlü duvarlara sahiptir. Büyük bir kısmı iklim ve coğrafi şartlar dolayısıyla hasar görmüş olmasıyla birlikte iri taşlardan oluşmuş olan kısmı iyi durumdadır. Helenistik dönemde yapılmış olan bu kale başta Bizanslılar olmak üzere birçok medeniyete ev sahipliği yapmış daha sonra önemini yitirmiştir. Milattan önce III. ve I. yüzyıllar arasında bir yerleşim yeri olan Gelinler Dağında yaşayan insanlar kayaları oyarak kendilerine evler yapıp burada yaşamaktaydılar. Yunushan Köyüne üç kilometrelik bir mesafede bulunan dağın eteğinde Sırtan Mağarası bulunmaktadır. Bu mağara ve çevresinde birçok katlı mezar bulunması bölgeyi tarihi olarak daha önemli bir yer haline getirmiştir. Altınözü Tokaçlı Köyündeki kalıntıların Melik-i Hileni'nin yazlık sarayı olduğu söylenmektedir. Burada yapılan kazılarda çok sayıda altın ve günlük kullanım eşyaları ile karşılaşmıştır. (<http://www.altinozu.gov.tr/altinozu-tarihi>).

Etik Kurul Beyanı (Zorunlu Beyan)

Araştırmanız etik kurul onayı gerektiriyorsa aşağıdaki bilgileri doldurunuz ve etik kurul belgenizi sisteme yükleyiniz (etik kurul beyanı hem yöntem başlığında hem sonuçtan sonraki kısma eklenmelidir).

Kurul Adı: Hatay Sosyal Beşeri Bilimler Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi: 07/08/2020

Belge Numarası:05

Araştırmanızın verileri 2020 yılı öncesinde toplanmışsa bununla ilgili ayrıntılı açıklama ekleyerek bu durumu editöre bildiriniz (etik kurul beyanı hem yöntem başlığında hem sonuçtan sonraki kısma eklenmelidir).

Araştırmanız doküman incelemesine dayalı ise etik kurul onayının gerekmediğine ilişkin açıklama yazınız (etik kurul beyanı hem yöntem başlığında hem sonuçtan sonraki kısma eklenmelidir).

BULGULAR

Ünsüzler

Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağzında ölçünlü dilde kullanılan *b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z* ünsüzlerinin yanı sıra, bu ünsüzlerden boğumlanma nitelikleri itibarıyla farklı olan *h, k, n*, ünsüzleri bulunmaktadır.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

Ölçünlü Dilde Bulunmayan Ünsüzler

/h / Ünsüzü

Hırıltılı *h* diye de nitelendirilen tonlu ve sızıcı gırtlak ünsüzüdür. Bu ses, bir çok Anadolu ağızlarında kullanılmaktadır (Karahan, 1996: 65). Ayrıca Kütahya, Kırşehir, Hatay ve Ankara ağızlarında da bu ses kullanılmaktadır (Gülensoy, 1998; Günşen, 2000; Öztürk, 2009; Akca, 2015).

hastâlıklara “hastalıklara” (3/25),

hamle “hamle” (2/13),

artıh “artık” (6/15),

nuhut “nohut” (8/23).

/k / Ünsüzü

Süreksiz, tonsuz ve gırtlak tarafına biraz daha yakın bir art damak ünsüzüdür. Bölge ağzından derlenen metinlerde bu ses sadece kalın ünlülerle kullanılır.

kaldık “kaldık” (8/13),

şarkıylen “şarkıyla” (3/8),

kalacayız “kalacağız” (8/19).

/ñ / Ünsüzü

Akıcı ve damak ünsüzüdür. Bu ses, kelime köklerinde, ilgi hali eklerinde, iyelik ikinci kişi teklik ve çokluk eklerinde, fiilin ikinci kişi teklik ve çokluk eklerinde Hatay ili Türkmen yerleşim birimlerinde sıklıkla kullanıldığı halde bu bölgede kullanımı diğer bölgelere nazaran daha azdır.

doñguz “domuz” (8/22),

çocuklarıñızı (15/36),

dölleriñizi anañızı, babalarıñızı (15/37),

diñeliyodu “dineliyordu” (15/17).

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

Ünsüzler

	Süreksiz			Sürekli						Zayıf Ünsüzler
				Sızıcı		Akıcı Ünsüzler				
	Tonlu	Tonsuz	Yarı Tonlu			Tonlu	Tonsuz	Geniz	Yanak	
Çift Dudak	b	p				m				
Diş-Dudak	ɸ			v	f					
Diş-Diş Eti	d	t	T	z	s	n	ʒ			
Diş Eti-Ön Damak	c	ç	ś	j	ş		ł			
Ön Damak	g	k	k̄	ğ			L	r, r̄	y	ý
Art Damak	ğ	ķ		ğ̄		ñ	Ñ			
Gırtlak				ħ	h					

Tablo 1.

1.2. Ünsüz Değişmeleri

Tonlulaşma

Kelime başında tonlulaşma, Oğuz Türkçesinin en belirgin özelliklerinden birisidir. Ölçünlü dilde, tonsuz ünsüzle biten kelimelere tonlu ile başlayan ekler "tonsuz" olarak eklenir. Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızında ise, ölçünlü dildeki bu tonluluk-tonsuzluk uyumu genelde vardır.

/ k / > / g / Değişmesi

Kelime başında k>g değişmesi

goyunu geçiyi “koyunu keçiyi” (15/8).

Kelime ortasında k>g değişmesi

bakgal “bakkal” (9/11),

dükgene “dükkada” (10/11),

asger “asker” (17/42).

Kelime sonunda k>g değişmesi

bâyag “bayak” (2/17).

/ p / - / b / Meselesi

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

bara “para” (9/17),

barmak ‘‘parmak’’ (17/38),

pöluşürdük ‘‘bölüşürdük’’ (18/47).

Bölge ağzından derlenen aşğıdaki alıntı kelime alındığı dildeki biçimiyle kullanılır. Aşğıdaki örnekte kelime Arapçada kullanıldığı şekilde kullanılmaya devam etmektedir.

rakib “rakip” (12/10).

/ t / > / d / Değişmesi

Kelime başında *t>d* değişmesi

duz “tuz” (8/55),

direktör “traktör” (9/33)

daş ‘‘taş’’ (16/57),

tohtur ‘‘doktor’’ (15/35),

tuvar ‘‘duvar’’ (15/23),

tiken ‘‘diken’’ (17/47).

Kelime ortasında *t>d* değişmesi

yédmiş ‘‘yetmiş’’ (2/8)

/ ş / > / j / Değişmesi

Bölge ağzından derlenen metinlerde tek örneğine rastladığımız bir ses olayıdır.

Rüjdi“Rüştü” (10/11).

Tonsuzlaşma

Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağzında tonsuzlaşma eğilimi tonlulaşma kadar yaygın değildir.

/ b / > / p / Değişmesi

Metinlerimizde nadiren karşılaşılan bir değişmedir.

sıpahleyin“sabahleyin” (2/18).

/ k / Ünsüzünün Korunması

kömecek “gömecek”(8/40).

Sızıcılışma

Patlayıcı ünsüzlerin çeşitli nedenlerle sızıcı ünsüzlere dönüşmesi olayıdır.

/ ç / > / ş / Değişmesi

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

Oğuz grubu ağızlarının birçoğunda $\zeta > \varsigma$ değişmesine rastlamak mümkündür. Nevşehir, Kars ve Ankara Ağızları üzerine yapılan çalışmalarda da bu değişime rastlanmaktadır(Korkmaz, 1994; Ercilasun, 2002; Akca, 2015).

Metinlerimizde, iki örneğine rastladığımız örnek şu şekildedir:

geşti “geçti” (2/44),

aştırdım “açtırdım” (16/46).

/ ç / > / j / Değişmesi

üj “üç” (2/24).

/ k / > / ğ / Değişmesi

Bölge ağızından derlenen metinlerden özellikle ünsüz yumuşaması sonucu ortaya çıkan bir ses olayıdır.

pamuğa “pamuğa” (3/20), < pamuk+a

/ k / > / h / Değişmesi

Türkçede kelime başında *h* bulunmaz. Bugün *h* ile başlayan birkaç kelime ET devresinde *k* sesini ihtiva etmekteydi. Sesin *h* şeklinde inkişafı daha sonraki yüzyıllarda olmuştur. Bazı kelimelerde hece sonunda, hece başında *k*'lar *h* olmuştur. Bir kısım kelimedede ise *k/h* olmuştur (Timurtaş, 2012: 48).

Bölge ağızından derlenen metinlerde kelime ortası ve sonunda sıkça rastladığımız bu ses değişmesine diğer bazı Batı Anadolu ağızlarında Ankara, Kırşehir, Nevşehir ve Hatay ağızlarında da rastlanmaktadır(Akca, 2015; Günşen, 2000; Korkmaz, 1994; Öztürk, 2009).

bayağ “bayak” (2/10),

kahtık “kalktık” (2/19),

artıh “artık” (6/18),

vahtıt “vakit” (7/11).

Akıcılaştırma

b, g, k gibi patlayıcı ünsüzlerden biri ile *h* gırtlak ünsüzünün; *r, l, m, n, y* gibi bol sesli akıcı ünsüzlerden birine dönüşmesidir (Korkmaz, 2007: 14).

/ ğ / > / y / Değişmesi

deyil “değil” (12/15),

teymenimiz “teğmenimiz” (2/11),

eyitim “eğitim” (2/19),

öylene “öğleye” (2/22),

eyer “eğer” (12/22),

deyirmen “değirmen” (14/37).

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

/ nl / > / ll / Değişmesi

bullari “bunları” (2/39),

onnar “onlar” (14/90),

bunnar “bunlar” (17/14).

/ rl / > / ll / Değişmesi

Alandan derlenen metinlerde görülen bazı örnekleri şunlardır.

dövellər “döverler” (3/6),

koyallardı “koyarlardı” (3/7),

ediyollar “ediyorlar”(5/13),

yoğuruyollar “yoğuruyorlar” (7/7).

/ ñ / Ünsüzü İle İlgili Durumlar

Bugün Doğu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgeleri ağızlarında bu ses duyulmamaktadır. EAT, bu bakımdan damak *n*'sinin korunduğu diğer bölgelerin (Batı Anadolu, Orta Anadolu, Güney Anadolu, kısmen Batı ve Orta Karadeniz) ağızlarıyla birleşmektedir (Karahan, 1996: 19).

Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızından derlenen metinlerde *ñ* sesinin birkaç örnek dışında kullanılmadığını görmekteyiz. Bu da iki dilli bir toplumun sonradan öğrendiği dili ölçünlü dilde olduğu gibi kullandığını göstermektedir.

Kelime köklerinde

doñguz “domuz” (8/24),

diñeliyodu “dineliyordu” (15/17).

İyelik eki ikinci çokluk şahıslarda

çocuklarıñızı (15/36)

dölleriñizi, anañızı, babalarıñızı (15/37).

Süreksizleşme

Bölge ağızından derlenen metinlerde az sayıda görülen sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzlere dönüşmesi hadisesidir.

/ ç / > / j / Değişmesi

üj “üç” (2/24).

/ y / > / g / Meselesi

gine “yine” (7/30),

gene “yine” (10/37).

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

Burada y>g şeklinde bir ses değişmesi değil eski şeklin korunması olarak karşımıza çıkmaktadır. *gene/gine* değişimi meselesi etimolojik sözlüklerde de rastlanmaktadır (Tietze, 2002: 130).

Ünsüz Benzeştirmeleri

Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızında çok çeşitli olmamakla birlikte sıklıkla benzeştirme örnekleriyle karşılaşmaktadır.

İlerleyici Benzeştirme

Tam Benzeştirme

/ -nl- / > / -nn- / benzeştirmesi

Bölge ağızında derlenen metinlerde en sık rastlanan benzeştirme çeşididir.

kenner “kendileri” (5/13),

onnarı “onları” (7/8),

bunnara “bunlara” (7/38),

güllerde “günlerde” (3/20).

bulları “bunları” (2/39),

onnar“onlar” (7/13).

yannız “yalnız” (9/19).

/ -nd- / > / -nn- / benzeştirmesi

Metinlerimizde tek örneğine rastladığımız benzeştirmedir.

kenner “kendileri” (5/13).

Gerileyici Benzeştirme

Tam benzeştirme

/ -rl- / > / -ll- / benzeştirmesi

Metinlerimizde geniş zaman ve şimdiki zaman eklerinden sonra üçüncü çokluk kişi eklerinin geldiği durumlarda bu benzeştirme ortaya çıkmaktadır. Alandan yaptığımız derlemelerde çok sık karşılaşılır.

getiriyollar “getiriyorlardı” (1/7),

koyallardı “koyarlardı” (3/7),

edeller “ederler” (3/17).

yapallardı “yaparlardı” (6/16),

satıyollar “satıyorlar” (1/7),

dövellər“döverler” (3/6).

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

Yarı Benzeştirme

/ -md- / > / -nd- / benzeştirme

Şimdi kelimesinde düzenli olarak meydana gelen bir benzeştirmedir. Sebebi dış-dış eti ünsüzünün etkisidir.

şindi “şimdi” (2/34).

Ünsüz İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasında bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin, açık ve zayıf boğumlanmalı ilk hece ünlülerinin etkisi altında kendi hece sınırlarını aşacak bir yoğunlukla boğumlanmaları sonucunda söz konusu ünsüzdeki tekrarlanmayı gösteren ses olayıdır. Ünsüz ikizleşmesinin sebepleri arasında vurgu da yer alır (Korkmaz, 2007: 231).

Alandan yapılan derlemelerde, yukarıdaki tanımında yer alan her iki şekilde de ortaya çıkan ünsüz ikizleşmesine sıklıkla rastlanır.

küççük “küçük” (2/12) ,

otturtmamak “oturmamak” (2/25),

yassak “yasak” (7/25),

yakkın “yakın” (5/6),

ossun “olsun”(3/28).

Ünsüz Düşmesi

Bölge ağzından derlenen metinlerde de bu sebeplerden dolayı ünsüz düşmeleri meydana gelmektedir. Metinlerimizde her ünsüz düşmesinde ünlü uzaması meydana gelmemektedir. *ğ*, *g*, *ğ*, *y*, *k* bazen de *r* ünsüzünün düşmesinden sonra ünlü uzaması meydana gelmektedir.

/ f / düşmesi

Metinlerimizde sınırlı sayıda örnekte tespit edilebilmiştir.

afedersin“affedersin” ((3/22).

/ ğ / düşmesi

Metinlerimizde *ğ* ünsüzü hemen hemen bütün kelimelerde eriyerek kaybolmakta ve ünlü uzamalarına sebep olmaktadır.

ortmenler“öğretmenler” (9/18),

gereince “gereğince” (12/43).

/ I / düşmesi

Metinlerimizde son seste sadece bir örnekte karşılaşılan bir ses olayıdır.

kâ “kal” (7/8).

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

/ n / düşmesi

Alandan derlenen metinlerde sadece bir kelimedede rastlanmıştır.

zati “zaten” (1/15),

/ r / düşmesi

soğna “sonra”(5/15).

/ y / düşmesi

Metinlerimizde rastladığımız düşme eğilimi en fazla olan ünsüzlerden birisi de y ünsüzüdür.

şè “şey” (2/12),

buğda “buğday” (3/6),

eşaları “eşyaları” (7/36),

ele “öyle” (9/14).

Ünsüz Türemesi

Kelime ön, iç ve son seslerinde, kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayı: elbette > helbette, ır > yır, irak > yırak, igit > yiğit, bazen > bağzen, tamir > tağmir, temin > teymin, dua > duva, şair > şayir vb. belkim, çünkim, barim gibi kelimelerde görülen son sesteki -m, ET'deki -mA pekiştirme ekinin kalıntısı gibi görünüyor (Korkmaz, 2007: 231).

Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağzından derlenen metinlerde kelime tabanlarında ünsüz türemeleri pek sık rastlanan bir ses olayı değildir. Metinlerimizde bu ses olayına sözcüğün ortasında ve sonunda rastlanmaktadır.

/ -g / meselesi

doğuz “domuz” (8/24).

/ v / türemesi

yuv“ ya hu” (2/15).

/ y / Ünsüzünün Korunması

Metinlerimizde y ünsüzünün korunduğu örnekler şunlardır:

suy “su” (5/21),

“suylarımız” kelimesi su < suy < suw < sub gelişimini göstermektedir. suw (Eski Uygurca) < sub (Köktürkçe) (Ercilasun, 2004: 279).

Metinlerimizde tespit edilen aşağıdaki örneklerdeki y sesi alıntı kelimelerin Türkçeleştirilmesiyle ilgilidir. Bu örnekte ünsüzleşme görülmektedir.

‘ayleden “aileden”(8/13). i>y .

y ünsüzü, metinlerimizden tespit edilen aşağıdaki örneklerde de ünsüz türemesi olarak kullanılmaktadır. Aşağıdaki örneklerde ünsüz ikizleşmesi olmuştur.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

bekliyoruz “bekliyoruz” (2/18)

büyük “büyük” (2/19).

Hece Kaynaşması

Kimi zaman iç seste iki ünlü arasında bulunan *b, k, g, ğ, n, h, v, y* ünsüzlerinin erimesi sonucu iki ayrı hecenin ünlülerinin karşılaşması, kimi zaman da ünlü ile biten bir sözün, ünlü ile başlayan bir ek ya da bir söz ile birleşmesi sonucunda oluşur(Korkmaz, 2007: 231).

Metinlerimizde çok sık rastlanan bir ses olayıdır.

evlendiricik“evlendireceğiz” (7/54),

sıkıyok“sıkıyoruz” (5/16),

bilyom “biliyorum” (5/10) ,

gidecen“gideceksin” (3/28),

alim ‘alayım’ (2/39).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Hatay zengin bir araştırma alanıdır. Altınözü ilçesi Hatay iline bağlı bir ilçe olup farklı din, mezhep ve milletten insana ev sahipliği yapmaktadır. İlçede Türkler, Hıristiyan Araplar, Nusayri Araplar, Sünni Araplar ve Kürtler yaşamaktadır. Bu etnik ve dini farklılık birçok kültürel zenginliği beraberinde getirmiştir. Bölgede günlük yaşamda Türkçe ve Arapça etkin olarak kullanılmaktadır. İlçede yaşayan Arap kökenli Hıristiyan, Sünni ve Nusayri insanlar günlük yaşamlarında halen etkin olarak Arapçayı kullanmaktadır. . Kamusal alanda ve yabancı kişilerle ilişkilerde Türkçe konuşulmaktadır. İki dilli olan bu bireylerin birçoğu resmi dil Türkçeyi sonradan öğrenmişlerdir. Bu çalışmada, Arapça ve Türkçe bilen iki dilli bireylerin günlük hayattaki ihtiyaçlar doğrultusunda Türkçeyi kullanım özelliklerine göre kullandıkları ünsüzlerin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1) Bölge ağızından derlenen metinlerde *ñ* ünsüzünün kullanımı Hatay’ın Türkmen bölgelerine nazaran daha azdır.

2) Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızında ünlü-ünsüz uyumu sağlamdır.

3) Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızında *k>g* değişmesi, ölçünlü dile göre daha ileridir.

4) *t>d* değişmesi, bölge ağızında umumiyetle *d* şeklindedir.

5) *ç>ş* sızıcılaşma örnekleri bölge ağızından derlenen metinlerde iki örnek dışında tespit edilememiştir.

6) *k>h* bölge ağızında kelime ortası ve sonunda sıkça rastladığımız bir ses değişmesidir.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

7) $k > g$ değişmesi, bölge ağızından derlenen metinlerden özellikle ünsüz yumuşaması sonucu ortaya çıkan bir ses olayıdır.

8) Altınözü ilçesinde yaşayan iki dilli konuşurların ağızında çok çeşitli olmamakla birlikte sıklıkla ilerleyici ve gerileyici benzeştirme örnekleriyle karşılaşmaktadır.

9)-nl- > -nn- benzeştirmesi, metinlerimizde en sık rastlanan benzeştirme çeşididir.

10) -rl- > -ll- benzeştirmesi, metinlerimizde geniş zaman ve şimdiki zaman ekinden sonra üçüncü çokluk kişi eklerinin geldiği durumlarda bu benzeştirme sıklıkla ortaya çıkmaktadır.

11)Metinlerimizde ünsüz ikizleşmesi, ikinci hecedeki ünsüzün kendi hece sınırlarını aşacak bir yoğunlukla boğumlanmaları sonucu meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra bu ses olayı vurguya dayalı olarak tekrarlanmayı göstermek için de kullanılır.

12) Ünsüz düşmesi, bölgemiz ağızında görülen ses olaylarından birisidir. Metinlerimizde en çok y ünsüzü düşmektedir. Ünsüz düşmelerinde genellikle bir telafi uzunluğu olsa da bazen telafi uzunluğunun meydana gelmediği ünsüz düşmeleriyle de karşılaşmaktayız.

13) Metinlerimizde kelime tabanlarında ünsüz türemeleri pek sık rastlanan bir ses olayı değildir. Bu ses olayına sözcüğün ortasında ve sonunda rastlanmaktadır.

14) Metinlerimizde hece kaynaşması sık rastlanan bir ses olayıdır.

Alandan yapılan derlemelerde metinlerde de görüldüğü iki dilliğin doğal bir sonucu olarak kod değişimi örnekleri tespit edilmiştir (Türkçe konuşurken araya Arapça kelimelerde girmektedir.).

Yapılan çalışmalar sonucunda Türkçeyi sonradan öğrenen iki dilli konuşurların ağız özelliklerinin Hatay'ın diğer bölgelerine nazaran ölçünlü dile daha yakın olduğu görülmektedir.

Etik Kurul Beyanı

Kurul Adı : Hatay Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Karar Tarihi : 07/08/2020

Belge Numarası: 05

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number:1 p. 47-71, Spring 2023

KAYNAKÇA

- Akca, Hakan (2015). *Ankara İli Ağzları*. Ankara: TKAE Yayınları.
- Bölükbaş Kaya, F., Hançer, F. ve Golynskaia, A. (2019). Bilingualism. İstanbul: International Journal of Languages' Education and Teaching Volume 7, Issue 2, June .s. 98.
- Cengiz, Alim Koray (2006). Dil- Kültür İlişkisi Açısından Hatay' da İki Dillilik(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ercilasun, Ahmet B., (2002). *Kars İli Ağzları*. Ankara:TDK Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet B. (2004). *Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi*. Ankara:Akçağ Yayınları.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1989). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. *Halil Fikret Alasya'ya Armağan*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gülensoy, Tuncer(1988). *Kütahya ve Yöresi Ağzları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Günşen, Ahmet (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağzları*. Ankara:TDK Yayınları.
- Karahan, Leyla (1996).*Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öztürk, Jale (2009). *Hatay Ağzı*. Ankara: Karahan Kitabevi.
- Öztürk, Jale (2014). Hatay İli Samandağ İlçesinde Yaşayan İki Dilli Konuşurların Ağız Özellikleri, Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı, Çukurova Ü. Basımevi Müdürlüğü, s.263-276.
- Timurtaş, Faruk K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Kapı Yay.
- Tietze, Andreas (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. İstanbul: Simurg Yayınları, C 1, s. 130.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: TDK Yayınları .
- Altınözü Kaymakamlığı, Altınözü İlçesi, <http://www.altinozu.gov.tr/altinozu-tarihi>, Erişim tarihi: